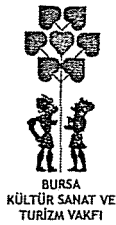

Uluslararası
Bursa Tasavvuf Kültürü
Sempozyumu
4

BURSA KÜLTÜR SANAT VE TURİZM VAKFI
BURSA KİTAPLIĞI 18

Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4

ISBN
975-7003-16-6

Birinci Basım
Eylül 2005

Yayına Hazırlayan
Mehmed Temelli

Baskı

F.Özsan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

İzmiryolu No:221 Beşevler / BURSA

Tel: 0 (224) 441 33 82

e-mail: fozsan@e-kolay.net

Açıkhava Tiyatrosu Yanı, Kültürpark / Bursa

Tel: (0 224) 234 49 12 (3 hat)

Faks: (0 224) 234 49 11

E-posta: info@bkstv.org

Zeyniyye Kùltürünün Bursa'daki Mirası

Dr. Abdurrezzak Tek*

Selçuklular devrinde başlayan Anadolu'nun İslâmlaşma sürecinde tasavvuf kùltürü ve tarikatların önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Mâverâünnehr, Hârizm, Horasan ve diğér bölgelerden gelen şeyh ve dervişler vasıtasıyla bu kùltür, başta Yeseviyye olmak üzere Kazerûniyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Mevleviyye, Rifâiyye, Bektâşîyye, Halvetiyye ve Nakşibendiyye tarafından asırlar boyu temsil edilmiştir. Bu süreç içinde bazı tarikatlar varlığını yüzyıllarca sürdürebilirken, bir kısmı da belli bir süre etkili olduktan sonra tarih sahnesinden çekilmiştir. Zeyniyye kùltürü ise, Sühreverdiyye'nin kolu olarak XV. yüzyılın ilk yarısında dönemin tanınmış şeyhlerinden Zeynüddîn Hâfî'nin önderliğinde Herat'ta ortaya çıkışının ardından kısa sürede üç kıtaya yayılabilmiştir.

Söz konusu kùltür, Şeyh Hâfî'nin kaleme aldığı eserlerinin yanında yetiştirdiğı halîfelerinden Muhammed Tebâdegânî, Derviş Ahmed Semerkandî, Sadreddîn Revvâsî, Mahmud Hisârî vasıtasıyla Horasan bölgesinde, Abdülmütî Mağribî, Ebü'l-Fütûh Nûreddîn Ahmed, Abdülkerim Halîfe, Seyyid Safiyyüddîn İcî, Ahmed b. Fakih Ali Dimyatî, Kemâleddîn İbnü'l-Hümâm, Emînüddîn Aksarayî ile Hicaz bölgesi ile Suriye ve Mısır civarında, Sirâcüddîn el-Multânî ve Abdülmelik el-Gaznevî ile Hindistan bölgesinde, Şeyh Muhammed, Abdurrahim Rûmî/Merzifonî, Abdülatîf Kudsî/Makdisî ve halîfeleri vasıtasıyla Anadolu ve Rumeli'de temsil edilmiştir.

Yukarıda zikredilenler arasında Abdülatîf Kudsî (öl. 856/1452), Zeyniyye kùltürünü Bursa'ya taşıyan ilk kişi olması yönüyle konumuz açısından önemli bir isimdir. Dolayısıyla XV. yüzyılın yarısında Kudsî ile teşekkül eden ve günümüze kadar ulaşan Zeyniyye mirasını, daha çok onun eksenî etrafında ele almaya çalışacağız.

* Uludağ Üniv. İlahiyat Fakùltesi Tasavvuf Tarihi Araştırma Görevlisi

1. Abdüllatîf Kudsî Ve Türbesi

786/1384 senesinde Kudüs'te doğan Abdüllatîf, kaynaklarda daha çok "Makdisî/Kudsî" nisbesiyle anılır. Bununla birlikte "İbn Ğânim", "İbn Benâne" ve "Zeynüddîn" lakaplarıyla da zikredildiği anlaşılmaktadır.¹ Tam ismi, Abdüllatîf b. Abdurrahman b. Ahmed b. Ali b. Ğânim el-Makdisî el-Ensârî'dir.² Nesebi baba tarafından Hazrec Kabîlesine, anne tarafından da Hz. Peygambere dayanmaktadır.³ Annesinin adı, Fatma bt. Şerîf'tir (öl. 832/1429)⁴

Önce medresede okuyarak zahiri ilimleri öğrenen Kudsî, daha sonra devrin meşhur sufilerinden Şeyh Abdulaziz Fernevî'ye⁵ intisap ederek tasavvuf yoluna girdi. Yaklaşık on yıl hizmetinde bulunduğu şeyhinden irşad için icâzet aldığı kaynaklarda belirtilmektedir.⁶ 825/1422 yılında ise Kudüs'e uğrayan⁷ Zeynüddîn Hâfî ile tanıştı. Önceden adını duyduğu bu şey-

¹ Bkz., Şehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l Karni't-Tâsi'*, Beyrut ts., c. IV, s. 327; Taşköprizâde, İsamüddîn Ahmed, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (nşr. Ahmed Suphi Fırat) İstanbul 1985, s. 26; İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Bursa 1302 (tıpkı basım, A. Abdulkadiroğlu, Ankara 1998), s. 242; Şeyhi Hâfî gibi Kudsî de "Zeynüddîn" lakabı ile anılmıştır. Eserlerinin bazı nüshalarında vasfı, "*Zeynü'l-Hakk'ı ve'l-milleti ve'd-dîn*" şeklinde kaydedilmiştir. (*Tuhfe*, Süleymâniye Ktp, Hacı Mahmud, nr. 3007; *Hâdi'l-Kulûb*, Genel, 1479/1, s. 1; Orhan 650, vr. 1b). Ayrıca bkz., Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn 'an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn, I-II* (nşr. Kilisli Muallim Rifat-Şerefeddin Yaltkaya), İstanbul 1941-43, c. I, s. 376.

² Lâmiî Mahmûd Çelebi, *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds Tercümesi*, İstanbul 1980, s. 555; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 66.

³ Kudsî'nin mehtemelen müridlerinden İbn Cerâzikî diye bilinen Şemseddîn eş-Şâmî'nin *Tuhfe*'yi övmek amacıyla kaleme aldığı şiirin ilk satırlarında şeyhin nesebi dile getirmiştir. Bkz., *Tuhfe*, BEEK., Orhan 651/2, vr. 61b.

⁴ Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 2001, s. 243.

⁵ Kudsî'nin tasavvufi hayata meylettikten sonra intisap edip icâzet aldığı ilk kişinin Şeyh Abdülaziz olduğu konusunda kaynaklar müttelik ise de, bu sufi hakkında bilgi vermemektedir. Kudsî, *Keşfü'l-İ'tikad*'da (s. 339) adını Abdülaziz el-Gaznevî el-Horasanî İbn Sultan Mahmûd el-Gâzî olarak kaydettiği bu zâtı, şeyhlerimizden, ârifbillah, Resûlullâh'a tabi, yüce himmet sahiplerinin sonuncusu, İslâm'ın ve müslümanların nûru şeklinde anmaktadır. Şehâvî'nin Fernevî olarak verdiği nisbenin ise sehven olduğu kanaatindeyiz. Bkz., *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, c. IV, s. 327.

⁶ Şehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, c. IV, s. 327; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 551; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 66; Hoca Sadeddîn Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, c. II, İstanbul 1279-1280, s. 434; Baldırzâde Mehmed, *Vefeyâtname: Ravza-i Evliyâ*, (haz. M.Hızlı-M. Yurtsever), Bursa 2000, s. 184; Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî I-II: Bursa Dergâhları*, (nşr. M. Kara-K. Atlansoy), Bursa 1997, s. 365.

⁷ Zeynüddîn Hâfî'nin *Vasâya'l-Kudsiyye* adlı eserini 825'de Kudüs'te tamamladığı, müellif nüshasından istinsah edilmiş olan Süleymâniye Kütüphanesi, Dârulmesnevî, 157 numarada kayıtlı nüshanın sonunda belirtilmiştir. Yine eseri tamamladıktan sonra Kudüs'ten Mekte'ye gittiği, esere yapılan tercümelerin bir kısmında (Mesela bkz., Süleymâniye Ktp., Dârulmesnevî, nr. 158, vr. 2a) ifade edilmiştir. Kudsî'nin şeyhiyle tanışması hususunda

hi evinde misafir ederek sohbetlerinden faydalandı ve birlikte hacca gitmek istedi. Ancak annesinin rahatsızlığı sebebiyle buna izin vermeyen Şeyh Hâfî, hac dönüşü kendisini Horasan'a götürebileceğini söyledi. Şeyhiyle birlikte Horasan'a giden Kudî, mürşidinin gözetiminde yeniden seyrü sülûk hayatına başladı. Daha sonra riyâzet ve mücahededesini tamamlamak amacıyla şeyhinin tavsiyesi üzerine Câm şehrine giderek Ahmed Câmî-i Nâmekî'nin kabrinin yanında erbaîne girdi. Bu sırada iç dünyasındaki değişme ve gelişmeleri mürşidine mektuplarla düzenli olarak bildirdi ve bir müddet sonra da şeyhi tarafından irşâd için icâzet verildi.⁸ Şeyhinden icâzet aldıktan sonra ömrünün büyük bir kısmını seyahatlerle geçiren Kudî, kimi zaman aradığı irşâd ortamını bulamaması, bazen de ulemâ sınıfı veya mühlîdlerle yaşadığı problem ve mücadeleler nedeniyle gittiği şehirlerin hiç birinde uzun süre kal(a)mamıştır. Mürşidinin işaretiyle irşâd faaliyeti için önce memleketine dönen şeyh, ardından Anadolu'ya yönelmiş, muhtemelen Bursa üzerinden Edirne'ye kadar gitmiştir. Daha sonra tekrar doğduğu yere dönmüş, fakat bir müddet sonra Kudî'sten ayrılarak Kâhire'ye varmış ve bu şehre yerleşmiştir. Dönemin Memlûk sultanı el-Melikü'z-Zâhir Çakmak'la⁹ yakın bir münasebet içinde olan sufimiz, Kâhire'de bir hangâh inşâ ederek tarikat hizmetlerini sürdürmek istemişse de sultanın zavîyesinin yapısını için verdiği sözde durmaması üzerine müridleriyle Şam'a yönelmiş; buradaki ikametinin ardından manevî bir işâretle ikinci defa Anadolu'ya doğru yola çıkmıştır. Konya'da Sadreddîn Konevî zâviyesinde tasavvufî faaliyetlerini sürdüren Kudî, eser telifinin yanı sıra Anadolu'nun muhtelif yerlerinden gelen müridlerini yetiştirmekle meşgul olmuştur. Ancak bu şehirde de aradığı huzurlu ortamı bulamamış, kendisini ve ihvânını rahatsız eden Hurûfî ve ibâhîlerle mücâdelesinin ardından yine ilahî bir emir üzerine Bursa'ya gitmiştir. 855 Zilhicce ayının başında hastalanan Kudî yaklaşık üç ay kadar süren hastalığının ardından 1 Rebîulevvel 856 Perşembe günü (22 Mart 1452) gurûb vaktinde vefat etmiş ve faaliyet göster-

muhtemel tarihlerle ilgili değerlendirme için bkz., Öngören, Reşat, *Tarihte Bir Aydın Tarihî Zeyniler*, İstanbul 2003, s. 77-78.

⁸ Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 551-552; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 66-67; Hoca Sadeddîn, *Tacü't-Tevârih*, c. II, s. 434; Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı* (nşr. Kadir Atlansoy 'Edebiyat Tarihi Kaynağı Olarak Bursa Vefeyât-nâmeleri I' isimli makale içinde, Osmanlı Araştırmaları, XVIII, 1998) vr. 2b; Davudzâde Mehmed b. Mustafa, *Ricâl-i Zeynîyye*, BEEK, Genel 854/3, vr. 79a; Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih nr. 89, vr. 71b-72a; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 96; Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 365. Mehmed b. Sa'dî, Zeynüddîn Hâfî'nin icâzet verdikten sonra Kudî'yi Bursa'ya gönderdiğini söylemekte ise de bu doğru değildir. Zira Hâfî icâzetnâmede sufimizi memleketine gönderdiğini belirtmemiştir.

⁹ Memlûklü sultanları içinde çok iyi Türkçe ve Arapça konuşmasıyla dikkat çeken el-Melikü'z-Zâhir'in cesur, dindar, âlim, kitap merakıyla tanınan, israfı sevmeyen, ilim adamlarıyla sohbet etmekten zevk alan ve onlara saygı gösteren bir sultan olduğu kaydedilmiştir. Bkz., Çubukçu, Asri, "Çakmak, el-Melikü'z-Zâhir", *DİA*, c. VIII, s. 192-193.

diği mahalle defnolunmuştur.¹⁰ Bağlı bulunduğu tarikatın isminden dolayı daha sonra bu muhit, Zeyniler adını almıştır.¹¹

Vefatından sonra müridlerinden İranlı Hoca Bahşâyîş adlı bir tüccar, kabrinin bulunduğu arsayı satın alarak buraya, zâviye, mescid ve abdest-hâne inşa ettirmiştir.¹² Türbenin yapımı ise Kudsi'nin yerine geçen Tâceddîn İbrahim Karamanî'nin vefatından sonradır. Abdülatîf Kudsi'nin sağ yanına defnedilen Karamanî'nin kabri üzerine müridlerinden Veliyyüddinzâde Ahmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.¹³

Zeyniler caminin güney-batısında yer alan türbenin günümüzdeki mi-marî yapısı hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi'nin verdiği bilgiler şöyledir: "Kubbesi baklavalı bir kuşakla oturur. Duvarlarda pencere seviyesine kadar sade hatılsız moloz, ondan sonra 2 sıra hatıllı moloz kullanılmış, kasnak kesme taşla işlenmiştir. Pencere camide olduğu gibidir. Yalnız zencirek biraz başkadır. Kemer aynaları deniz dalgası gibi tuğla kıvrımlarıyla süslüdür. Kasnak çok yüksektir. Türbenin altı mevtâ mahzeni olup, dehlizi tür-be hizasını geçmekte, kapıya kadar uzanmaktadır. Bundan, türbenin kapısı önünde eskiden bir sofa olduğu anlaşılır. Kapı epeyce çıkıntılı bir kemer altındadır."¹⁴ Zamanımıza kadar çeşitli tamirlerden geçen türbe, 1965 yılında Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından aslına uygun bir şekilde tamir edilmiştir.¹⁵ Yakın döneme kadar üst kısmı Kur'ân Kursu olarak kullanılan türbe şu an kapalıdır.

Kaynaklardaki kayda göre Abdülatîf Kudsi ile birlikte türbede, aynı zamanda sırasıyla tekkede postnişin olan İbrahim Karamanî (öl. 872/1467), Hacı Halîfe (Abdullah Kastamonî, öl. 894/1489), Bolulu Çelebi

¹⁰ Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, 552; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 69; Hoca Sadeddîn, *Tâcü't-Tevârih*, c. II, s. 435; Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 3a; Gazzîzâde, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, BEEK, Genel nr. 2162, vr. 7b; Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi*, vr. 72a; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 97; Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 366; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-ı Ebrâr*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar nr. 2306, c. I, s. 265. *Vefeyât-nâme*'lerde şeyhin defni ile ilgili olarak şöyle bir hâdise anlatılır: Abdülatîf Kudsi, Hisar içinde vefat ettiği zaman, muhibbanından her birisi kendi evine defnolunmasını arzulamış ve bu hususta çekişmeye başlamışlar. Bunun üzerine Şeyh Tâceddîn, istihâreye yatılmasını ve bunun sonucuna göre karar verileceğini bildirmiş. İstihârede ak bir kuşun şeyhin benedini alarak günümüzde medfün bulunduğu yere götürdüğü görülmüş ve böylece buraya defnolunmuştur. Bkz., Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 13b; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 79a; Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi*, vr. 72b.

¹¹ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi*, c. IV, s. 327-328. Aşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Aşıkpaşazâde Târîhi* (nşr., Âlî Bey), İstanbul 1332, s. 264-266; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 245.

¹² Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 556; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 114; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, c.II, s. 461; Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 3b; Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 367. Kudsi'nin kronolojik olarak hayatı için ekler bölümüne bakınız.

¹³ Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 4a; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 79a-b.

¹⁴ Ayverdi, Ekrem Hakkı, Osmanlı Mimarisi, İstanbul 1972, c. II, s. 353.

¹⁵ Baykal, Kazım, Bursa ve Anıtları, İstanbul 1982.

(Muhyiddin Mehmed, öl. 900/1494) ve Safiyyüddin Mustafa (öl. 919/1513) medfundur.¹⁶

Günümüzde Zeyniler mahallesi sakinlerinin bile farkında olmadıkları türbe, geçmişte önemli ziyaret yerlerinden biridir. Örneğin XVI. yüzyılın önde gelen mutasavvıf ve güçlü ediplerinden Lâmiî Çelebi (öl. 938/1532), Kudsi'nin türbesiyle ilgili duygularını *Şehrengiz-i Bursa* adlı eserinde şöyle dile getirmiştir:¹⁷

*Anunçün Hazret-i Abdüllatîfe
Olubdur merkad ol arz-ı şerîfe*

*Ne tenhâ ol güherdir anda mahzûn
Fîrâvân genc-vâr ol yirde medfûn*

*Ki her birisidür bir server-i dîn
Dil-i züvvâr-ı envârından idin*

2. Zeyniler Tekkesi ve Cami

Abdüllatîf Kudsi'nin vefatından sonra Tâceddin Karamanî müridleriyle birlikte şeyhinin kabri civarında irşâd faaliyetlerini sürdürmeye başlaması üzerine¹⁸ Kudsi'nin muhiblerinden Hoca Bahşâyîş adlı İranlı bir tüccar, kabrin etrafındaki arsayı satın alarak dervişler için zâviye, mescid ve abdesthâne yaptırmıştır.¹⁹ *Bursa Vefeyâtı* müellifine göre, zâviye ve mescid olarak iki ayrı bina değil her iki amaç için de kullanılan bir bina yapılmıştır.²⁰ Şeyhin izniyle Bursalı Hoca Ramazan tarafından da bir mescid yaptırılarak kubbesi kurşunla kaplatılmıştır. Bursa kadısı olduğu dönemde Ka-

¹⁶ Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 558; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 244, 349; Hoca Sadeddin, *Tâcü'l-Tevârih*, c. II, s. 530, 580; İsmail Belig, *Güldeste*, s. 100-101; Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 4a; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 79b-80a; Nevizâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmilet-i Ş-Şekâik*, (nşr. Abdulkadir Özcan) İstanbul 1989, s. 63-64; Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 183, 242; Gazzizâde, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 13a; Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi*, vr. 93a-93b, 13b; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. I, s. 266; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsi*, s. 368-69; Kepecioğlu, Kamil, *Bursa Kütüğü*, III/224, 386.

¹⁷ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 245.

¹⁸ Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 3b.

¹⁹ Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 556; Taşköprüzâde, *eş-Şekâik*, s. 114; Hoca Sadeddin, *Tâcü'l-Tevârih*, c. II, s. 461; Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 3b. Atâî'nin kaydı (s. 63) ile *Bursa Şerîyye Sicilleri*'ne (338/75) göre, zâviye Abdullatif Kudsi hayatta iken yapılmıştır.

²⁰ Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 3b; *Güldeste* ve *Yâdigâr* müellifleri de bu bilgiyi desteklemektedir. Bkz., İsmail Belig, *Güldeste*, s. 98; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsi*, s. 367. Bununla birlikte *Bursa Şerîyye Sicilleri*'ne göre, Hoca Bahşâyîş tarafından zâviye, Bursalı Hoca Ramazan tarafından da mescit binâ edilmiştir. (BS., B 124/75). Gazzizâde ise, dergâhın Hoca Rüstem tarafından inşa edildiğini söylemektedir. (Bkz., *Hulâsatü'l-Vefeyât*, s. 11.)

zasker Muallimzâde Ahmed Efendi²¹ ise, bu mescidi camiye çevirmiş²² ve geliri tekkeye verilmek üzere bir çift hamam ve on oda inşa ederek vakfeylemiştir.²³ Daha sonra zâviye için bazı hayır sahipleri bir kısım dükkan, ev, fırın, bahçe ve değirmen vakfetmiştir. Mesela, Ahmet oğlu Hacı Halife, 1487'de zaviye için Hoca Mehmet Mescidi Mahallesi'nde bir fırın almış, 1590'da Hazret-i Emir Mahallesi'nden Abdülkerim oğlu Abdurrahman adındaki bir hayırsever, Musa Baba Mahallesi yakınındaki bahçesini vakfeylemiş, yine Molla Hüsam adlı bir zât, Gelincik çarşısı civarında on ev vakfetmiştir. Tekkeye vakfedilenler arasında Meydancık Mahallesi'nde yedi ev ve bir ahır, Koyunpazarı'nda bulunan yağhâne ve bir berber dükkanı ile Atpazarı'nda bir ahır vardır.²⁴ 1473'de Fatih Sultan Mehmet, Yıldırım camiine giden Akçağlan suyundan tekkeye bir parmak su verilmesini emretmiştir.²⁵ Zeyniler zâviyesinin havuzuna akan bu suyun vaktiyle bizzat Abdülatif Kudsî tarafından bulunduğu da rivayet edilmektedir. Şeyh Ahmed Gazzî bu suda zemzem lezzeti olduğunu söylemiştir.²⁶

Gerek tekke, gerekse cami ve vakfiyeleri daha sonra bazı tamirlere uğramıştır. Tamirlerle ilgili notlar, bize hem cami hem de tekkenin mimari yapısıyla ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Örneğin, 1679'da türbenin tabanı, cami ve caminin üç billur penceresi, dört pencere kafesi, münakkaş hüccresinin çatısı ve caminin kiremitlerinin aktarılması toplam 62.533 akçe ile tamir edilmiştir. 1745'de caminin kubbesiyle, minârenin şerefesindeki dizme beyaz mermerler rüzgarın şiddetiyle harap olduğundan 40.500 akçeye tamir edilmiştir. Yine 1761 senesi Eylül'ünde cami kubbesinin ve önündeki suffalar ile türbe kubbesi üzerinde bulunan kurşunlar ve minare külâhı tamamen düştüğünden yeniden inşası ile caminin dört tarafındaki büyük münakkaş camlarından dört adet cam, astarlarıyla ve iki adet cam dahi astarsız büsbütün münhezi ve minberin sağa ve soluna asılan iki san-

²¹ Kazasker Muallimzâde Ahmed Efendi'nin babası Muallimzâde Mustafa Efendi (öl. 930/1523 veya 933/1527), Zeyniyye dergâhının altıncı sıradaki şeyhidir. Bkz., Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 242-243; Gazzizâde, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 11a; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 370.

²² Bu nedenle cami, Muallimzâde Camii olarak da anılmıştır. Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 3b; ayrıca bkz., Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 140; İsmail Biliğ, *Güldeste*, s. 98; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 367.

²³ *Bursa Şer'iyye Sicilleri*, B 124/75.

²⁴ Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 3b; *Bursa Şer'iyye Sicilleri*, B 78/16; A 5/296; B 12/6; B 136/102)

²⁵ *Bursa Şer'iyye Sicilleri*, B 83/5.

²⁶ Gazzizâde eserinde Zeyniler tekkesi civarında "Zeyniler Köşkü" adı verilen küçük ve şirin bir kasrın suyunun da aynı şekilde zemzem tadında olduğunu ve bu nedenle de pekçok ziyaretçisinin bulunduğu bahsetmektedir. Bkz., *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 40a. Öte yandan Hasib Şeyh Ahmed'in Bursa suları ile ilgili *Miyâhiye* adlı şiirinde Zeyniler suyundan şöyle bahsedilmektedir: "Zeyniler suyun içüb kalbini tezyîn eyle / Atşâdan eyleme tekdîr derûnun kat 'â. Bkz., Kepecioğlu, *Bursa Kültürü*, IV/190 vd; ayrıca bkz., *Hulâsatü'l-Vefeyât*, s. 45.

çağın eskiyen bezlerinin yenilenmesi, zâviyeye bitişik şeyh odası denilen üst kattaki oda ve önünde sundurmasıyla yıkıldığından tamamının tamiri için 40.720 akçe harcanmıştır.²⁷

1925'de tekke ve zâviyelerin ilgâsından sonra harap olan Zeyniyye dergâhı, 1934 yılında Vakıflar idâresi tarafından yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Vefeyatnâmelerdeki kayıtlara göre Zeyniler caminin batısında, türbenin de kuzeyinde yer alan zâviyenin yerine evler inşa edilmiştir. Cami ise 1957 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından aslına uygun olarak tamir edilmiştir.²⁸ *Yâdigâr-ı Şemsî* müellifi Mehmed Şemseddîn (öl.1936) tamir edilmeden önce cami ve zâviye hakkında kendi dönemiyle ilgili şu tespitlerde bulunmaktadır: "Câmi-i şerîfi mezkûr el-yevm harap olup her ne kadar etrâfına muhâcirîn iskân edilmiş ise de bir sâhib-i hayr zuhûr edip de cami-i mezbûr ihyâ edilememiştir. Sultan Emir Cami-i şerîfi mihrabı önünden Zeyniler'e kadar olan tarîk, tesviye edilmiş olsaydı, mamuriyetine ve züvvarın gidip gelmesine pek çok suhûlet olacağı ve cüzi bir himmetle muvaffak olacağı vâreste-i beyandır. (...) Dergâh-ı şerîf mürûr-ı zamanla harap olup bir hayli mebâni-i hayriyyenin inşasına sebep olan Bursa muhassılı Kânî Bey'in zamanında taraf-ı şâhânedan 1259 tarihinde bir tevhid-hâne ile birkaç hücre müceddeden inşâ edilmiş ve zamanımıza kadar mevcudiyetini muhafaza etmiş ise de el-yevm tamir ü termîme muhtaç bir haldedir."²⁹

Caminin günümüzdeki mimarî yapısı ise şöyledir: Yüksek, mütenâsib, üç sıra pencereli güzel bir binadır. İçten içe 9.18 x 9.18 duvar 0.95 m. dir. Revak derinliği 3.75 dir. Duvarlar 2 sıra tuğla ve 2 sıra moloz taşıyla yapılmıştır. Kasnakta kesme taş kullanılmıştır. İncecik mermer söveli pencereleri kemer içine 10 sm. gömülüdür. Etrafında tuğladan geniş bir zencirek geçirilmiştir. İkinci ve üçüncü sıra pencereler arasında kabartma bir şerit vardır. Bu durum "Acaba bina mescit iken alçaktı da camiye dönüştürülürken üçüncü sıra pencere ile beraber bir yükseltme mi yapıldı? Sorusunu akla getirmektedir. Cami epeyce yüksek olmakla birlikte yine de Bursa örneğindedir. Benzerleri arasında üç sıra pencereye yalnız burada tesadüf edildikten başka kubbenin kürevî köşeliklerle oturtulması da emsâlinde rastlanmayan bir tarzıdır. Kubbenin kürevî 'alıkları duvar seviyesinden aşağıda tutulup, dışarıdan gizlenme ustalığı gösterilmiştir. 'Alıka köşeliklerinin arasında ufacık kürevî müselleslerle kubbeye geçiş temin edilmiştir. Mihrab istikameti güneyden doğuya 20° dir."³⁰

²⁷ Bursa Şer'iyye Sicilleri, B 75/19; B 124/105; B 136/102; B 122/102.

²⁸ Baykal, Kazım, Bursa ve Anıtları, İstanbul 1982.

²⁹ Bkz., *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 379.

³⁰ Ayverdi, a.g.e., c. II, s. 352.

Zeynîler Mezarlığı

Mezarlık, Arapça “ziyâret” kökünden gelen “ziyâret mekanı” anlamındaki “mezar” kelimesinden Türkçe ekle türetilmiş bir yer adıdır. Önemli kişilerin mezarlarına veya mezarlarının bulunduğu yere ravza, meşhed, kubbe, türbe ve kümbet; cami, tekke, türbe gibi yapıların bitişiğinde yer alan küçük mezarlıklara ise *hazîre* denmiştir. Etrafı çalı, çit veya taştan duvarla çevrili bu yerlere vâdi-i hâmuşân (sesiz vâdi) adının da verildiği görülmektedir.

İslam şehirlerinde mezarlıklar, genellikle yerleşim alanının ve surların dışında şehir kapılarına yakın yerlerde olmuştur. Ancak yerleşim alanlarının genişlemesi sonucu söz konusu mekanlar şehirlerin içinde kalmıştır. Bununla birlikte şehirlerin kuruluşundan itibaren yerleşim merkezlerinin içinde; cami, tekke ve türbe gibi yapıların bitişiğinde küçük mezarlıklar da yer almaktadır.³¹ Bu tarz mezarlıkların Bursa'daki örneklerinden biri de Zeynîler Mezarlığı'dır.

Abdüllatîf Kudsi'den sonra yerine geçen halifesi Tâceddîn İbrahim Karamanî'nin, vefatının ardından şeyhinin yanına defnedilmesi ve üzerlerine türbenin inşa edilmesiyle başlayan Zeynîler hazîresi,³² daha sonra tekke, mescit ve Zeynîlere ait arsa üzerine inşa edilen Molla Hüsrev Medresesi'nde görev yapan önemli kişiler, vakıf mensupları, bunların aileleri ve ayrıca başka kimselerin, zikredilen yapıların etrafına gömülmesiyle genişlemiştir. Bu durumda hazîre olarak başlayıp caminin önündeki yolun altına kadar uzayarak geniş bir mezarlığa dönüşen Zeynîler kabristanı, türbe, tekke, mescit ve medrese etrafında yer alan mezarlıklardan oluşmaktadır.

Bölgedeki geniş kabristanlardan biri olan ve XX. yüzyılın başlarına kadar büyük ölçüde varlığını koruyan mezarlıktan günümüze sadece caminin güneyindeki küçük bir alan ve bazı mezarlar ulaşmıştır. Bunlardan Molla Hüsrev ve Molla Hayalî gibi zatların kabirleri hariç diğerleri, sonradan oluşturulmuş izlenimini vermektedir. Yaklaşık yirmi civarında bulunan Zeynî mezar taşlarından bir kısmı kabristanın duvarına gelişi güzel dizilmiş ve kaybolmasın diye dip taraflarından bir bölümü toprağa gömülmüştür.

Birkaç yaşlı servinin gölgelediği bu küçük mezarlıkta günümüze kadar ulaşabilen mezar ve mezar taşlarını şöyle sıralayabiliriz:³³

1. Molla Hüsrev (Mehmed b. Ferâmürz, öl. 886/1481)

XV. yüzyılın önde gelen âlimlerindendir. Dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmed tarafından “Zamanın Ebû Hanîfesi” diye övülen Molla

³¹ Bozkurt, Nebi, “Mezarlık”, *DİA*, c. XXIX, s. 519-520.

³² Bu gün türbenin bahçesinde büyük bir bölümü toprağa gömülü birkaç mezar taşından başka hazîreyi hatırlatacak bir şey kalmamıştır.

³³ Mezar taşları yazılarından okuyamadığımız yerleri (?) işareti ile gömülü, kırık gibi nedenlerle okunamayan yerleri de (...) ile belirttik.

Hüsrev'in,³⁴ bir meseleden dolayı sultana kırılmasının ardından İstanbul'dan Bursa'ya giderek bir medrese inşa ettirdiği ve orada tadrîs ile meşgul olduğu kaydedilmektedir.³⁵ Zeyniler caminin mihrâbı hizasında yaptırılan³⁶ bu medresenin arsası, aynı yerde geniş bir alan satın alarak Zeyniyye dergâhı ile mescidini inşa ettiren İranlı tüccar Hoca Bahşâyîş tarafından hibe edilmiştir.³⁷ Molla Hüsrev'e zaviyenin de içinde bulunduğu bu arsaya medresesini³⁸ kurmasına izin verilmesi ve Hüsrev'in günümüzde varlığını koruyan kabrinin Zeynî mezarlığında yer alması,³⁹ onun Zeyniyye tarikâtına müntesip olduğunu gösteren bir işaret olarak kabul edilebilir. Yine Şeyh Vefâ'nın İstanbul'dan gelerek zaman zaman onu ziyaret etmesi de⁴⁰ bu işaretlerden bir diğeridir. Öte yandan A. Süheyl Ünver, kaynak belirtmeksizin Molla Hüsrev'in Zeyniyye intisap ettiğini yazmıştır.⁴¹

Etrafı demir parmaklıkla çevrilen ve sonradan yenilendiği anlaşılan kabir taşında şunlar yazmaktadır: Baş taşının iç yüzü: "Menba'-ı 'ilm ü hüner vâris-i 'ulûm-ı Hazret-i Hayru'l-Beşer fâzıl-ı hurşîd-i eser sâhibü'd-Dürer ü Gurur, Mevlânâ Mehmed Hüsrev, 886.

Ayak taşının iç yüzü: Mevlânâ Mehmed ibn Ferâmürz, eş-şehîr bi-Mevlânâ Hüsrev tâbe serâhu, sene 886.

2. Molla Hayâlî (öl. 875/1470)

Asıl adı Şemseddin Ahmed, babasının adı Hoca Musa Efendi'dir. Hayâlî mahlasını titiz araştırmaları ve nazik üslûbu sebebiyle verildiği kaydedilmektedir. İlk tahsilini babasının yanında yapan Hayâlî, daha sonra

³⁴ Aşıkpaşazâde, "Hüsrev" adının eniştesine ait olduğunu ve bu nedenle Molla Hüsrev'e "Hüsrevkaynı" dendini, ancak zamanla değişerek bu ismin Molla Hüsrev'e dönüştüğünü söylemektedir. Bkz., *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 203.

³⁵ Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 116-120; Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi'*, vr. 77b-79a.

³⁶ Gazzizâde, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 11b.

³⁷ Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 4b; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 80a.

³⁸ Gazzizâde, bir yangın geçiren bu medresenin, Şeyhülislâm Çelebizâde Zeynülâbidîn Efendi (öl. 1239/1823) tarafından hicrî 1233 senesinde dört hücre ilave ile ihyâ edildiğini ve masrafları için bazı binaları vakfeylediğini söylemektedir. Bkz., *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 11b. Ayrıca *Bursa Kütüğü*'ndeki kayda göre, Zeyniler Camii'nin yetmiş-seksen metre güneyinde inşa edilen bu medresenin, vaktiyle kargir bina olup üzeri kurşun kaplı iken, sonraları ahşap yapılmıştır; günümüzde ise hiçbir izi kalmamıştır. Medreseyle ilgili geniş bilgi için bkz., Hızlı, Mefail, *Osmânî Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul 1998, s. 109-111; Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, II/227.

³⁹ Sonradan yenilendiği anlaşılan kabir taşında şunlar yazmaktadır: Baş taşı: "Menba'-ı 'ilm ü hüner, vâris-i 'ulûm-ı Hazret-i Hayru'l-Beşer, fâzıl-ı hurşîd-i eser, sâhibü'd-Dürer ü Gurur, Mevlânâ Mehmed Hüsrev, 886. Ayak taşı: Mevlânâ Muhammed ibn Ferâmürz, eş-şehîr bi-Mevlânâ Hüsrev tâbe serâhu, sene 886."

⁴⁰ Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 88.

⁴¹ Ünver, "Mahmud Paşa", *Fatih ve İstanbul*, c. II, sy. 7-12, s. 193; ayrıca bkz., Öngören, *Zeyniler*, s. 161-162.

Alâeddin Ali et-Tûsî ve Bursa Sultâniye Medresesi müderrisi Hızır Bey'in gözetiminde eğitimini tamamladı. İcâzet aldıktan sonra bir müddet Hızır Bey'in yardımcısı olarak çalıştı. Bazı medreselerde ders okuttuktan sonra günlük 30 akçe ile Filibe'de Şehâbeddin Paşa Medresesi'ne müderris tayin edildi. İlk eseri olan Hâşiye 'alâ Şerhi'l-'Akâidi'n-Nesefiyye'yi burada yazarak dönemin sadrazamı Mahmud Paşa'ya takdim etti ve bundan dolayı büyük iltifata nail oldu. Ancak Bursa'da bulunan Murâdiye Medresesi'nin müderrisliğinin kendisine değil Gelibolu Kadısı Mevlânâ Hacıhasanzâde'ye verilmesi üzerine sadrazama kırıldı ve bu duygularını ona bir mektupla bildirdi. Daha sonra İznik Orhaniye Medresesi müderrisi Hatipzâde'nin vefatı üzerine günlük 130 akçe maaşla bu medreseye müderris tayin edildi ve görevine hac vazifesini eda ettikten sonra başladı. Burada kısa süre müderrislik yaptıktan sonra henüz otuz üç yaşında iken 875/1470 tarihinde⁴² vefat etti ve cenazesi İznik'ten getirilerek Zeyniler kabristanına defnedildi.⁴³

Zeyniler caminin hemen güney batı kısmında yer alan ve Molla Hüsrev'in kabrinde olduğu gibi etrafı demir parmaklıkla çevrilerek sonradan yenilenen mezar taşı kitabesinde⁴⁴ şunlar yazmaktadır: Baş Taşı: Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî garîku rahmeti Rabbi el-müte'âlî Mevlânâ Fâzıl Şemseddîn Ahmed Hayâlî lillâhi'l-fâtiha sene 875.

Yan kısımlardaki taşlarda ise, muhtemelen mezarı tamir ettiren şahsın adı yer almaktadır: Karîn-i sâni Hazret-i Şehriyârî sâhibü'l-hayrât Hacı Ali Bey Efendi Hazretleri.

3. Derviş Mehmed b. Hızır Şâh (öl. 884/1480)

Bursa Sultaniye Medresesi'nde müderrislik yapan Derviş Mehmed'in Zeyniyye şeyhlerinden birine intisap ettiği ve vasiyeti üzerine Bursa'daki dergâhın hazînesine defnedildiği kaydedilmiştir.⁴⁵ Dervişler gibi abâ giydiği

⁴² Vefat tarihiyle ilgili kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. Geniş bilgi için bkz., Bebek, Adil, "Hayâlî", DİA, c. XVII, s. 4.

⁴³ Taşköprizâde, Hayâlî'nin *Kitâbü't-Telvîh* üzerine düştüğü bir nottaki bilgiye dayanarak onun Edirne'deki Yeniciami'de bulunduğu sırada Şeyh Zeynüddîn Hâfî'nin halifelerinden Abdürrahim Merzifonî'den tasavvuf dersi aldığını kaydetmektedir. (*Şekâik*, s. 141) Ancak Hayâlî'nin ne şiirlerinde ne de eserlerinde tasavvuf temasını işlediği görülmektedir. Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz., İsmail Belig, *Güldeste*, s. 272-274; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 85; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. II, s. 46, 313; Bebek, "Hayâlî", DİA, c. XVII, s. 3-5.

⁴⁴ Kepecioğlu son zamanlara kadar eski taşının bu parmaklıklar içinde bulunduğunu kaydetmektedir. *Bursa Kütüğü*, II/226.

⁴⁵ Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 4b; ayrıca bkz., Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 164-165; Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi*, vr. 77b. Bu kaynaklarda onun aynı şekilde dergâhın hazînesinde medfûn olan babası Hızır Şâh'ın yakınına defnedildiği belirtilirken Bursa

ve başına şemle sardığı nakledilen bu zât, gerek halk gerekse idareciler arasında kerâmet ehli⁴⁶ ve duası makbul biri olarak tanınmıştır. Nitekim şu olay bunun en güzel örneklerinden biridir: Fatih Sultan Mehmed, Uzun Hasan'la savaşmak için sefere çıktığında Bursa'da onu karşılayanlar arasında Derviş Mehmed'de vardır. Merkeb üzerinde yolun kenarında beklerken padişah kendisini tam farketmeden selam verip yanından geçmiş, sonra Sadrazam Mahmud Paşa'ya "Bu zât Derviş Mehmed değil miydi?" diye sormuştur. Sadrazam "Evet o" deyince, sultan "Arkasından yetiş ve benim için dua etmesini söyle" demiştir.⁴⁷ Babası Hızır Şah ise, Mehmed b. Sa'dî'nin belirttiğine göre, muhtemelen Zeyniyye'ye intisap eden ve vasiyeti gereği dergâhın hazîresine gömülen âlimlerdendir.⁴⁸ Kaynaklarda Derviş Mehmed'in dedesi Abdüllatif Efendi'nin de Zeyniyye tarikatına mensup olduğu şeklinde dolaylı bilgiler vardır. Balat şehri (Balıkesire bağlı) kadısı olduğu için "Balat Kadısı" diye bilinen II. Murad devri âlimlerinden Abdüllatif Efendi'nin, Zeyniyye tarikatının kurucusu Zeynüddîn Hâfi'nin *Evrâd-ı Zeyniyye* adlı eseri ile yakından ilgilenmesi, söz konusu tarikata mensubiyetinin göstergesi olarak kabul edilebilir.⁴⁹ Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*'nde Derviş Mehmed Efendi'nin kabir taşına dayanarak 8 Zilhicce 884 (20 Şubat 1480) tarihinde vefat ettiğini ve Zeynîlere mahsus kabir taşında isminin sadece "Derviş Efendi" şeklinde yazıldığını belirtmiştir.⁵⁰ Zeynîler mezarlığındaki kabri ve şu ibarelerin yer aldığı kabir taşı günümüzde varlığını korumaktadır:

Kütüğü'nde kabrinin Fenârî Hasan Çelebi'nin mezarının yanında olduğu kaydedilmiştir. Bkz., Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, I/373.

⁴⁶ Derviş Mehmed'in bir kısım kerametleri için bkz., Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, Beyrut 1975, s. 103 (İstanbul baskısındaki sayfa hatası nedeniyle, Beyrut baskısı kaynak olarak verilmiştir); Baldırzâde, *Vefeyâtnâme*, s. 164.

⁴⁷ Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, Beyrut 1975, s. 103; Baldırzâde Mehmed, *Vefeyâtnâme*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1381, vr. 98a. Derviş Mehmed, Fatih'in Uzun Hasan'la muharebeye çıktığı tarihte hayatta olduğuna göre, vefatının 878'den sonraki bir tarihte meydana geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bkz., Öngören, *Zeynîler*, s. 160.

⁴⁸ Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 4b; ayrıca bkz., Baldırzâde, *Vefeyâtnâme*, s. 161; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 80b; ayrıca bkz., Gazzizâde, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 11a-b; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 290; Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, II/240. Taşköprizâde ise, Hızır Şâh'ın Balat medresesinde müderrislik yaptığını, Sultan II. Murad'ın kendisini Bursa'da inşa ettiği medreseye davet ettiği halde mazeret bildirip gelmediğini ve 853/1449'da Balat'ta vefat ettiğini kaydetmiş, fakat defnolunduğu yerle ilgili her hangi bir şey söylememiştir. Eğer Hızır Şâh, Taşköprizâde'nin belirttiği tarihte vefat etmiş ise, henüz o tarihte mezkûr dergâh inşa edilmediğinden hazîresine gömülmüş olması ihtimal dışıdır.

⁴⁹ Mecdî'nin Abdüllatif Efendi, "*Evrâd-ı Zeyniyye*'yi bir güzel kitap eylemiştir." ifâdesinden eseri, istinsah mı, şerh mi yoksa tercüme mi ettiği anlaşılamamaktadır. Bkz., *Hadâiku'l-Hakâik*, s. 124.

⁵⁰ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, I/373.

Baş taşı dış kitabesi: Hâzâ kabru men fâka'l-enâm (?) şehîd Mevlânâ Derviş Efendi b. Mevlânâ ei-mağfûr leh Hızır Şâh, el-mağfûr leh, kad vasala ilâ rahmeti Rabbihi

Ayak taşı dış kitabesi: Fi'l-yevmi's-sâmin min şehri Zilhicce fi hicreti sene erba' ve semânîn ve semâni mie (884)

4. Ebû Bekir b. Veliyyüddîn (öl. 872/1467)

Kazasker Veliyyüddîn Paşa'nın oğlu, şâir Ahmet Paşa'nın da kardeşi-dir. Kabri Molla Hüsrev'in mezarına yakındır. ⁵¹

Baş taşı dış kitabesi: eş-Şehîd el-muhtâc ilâ rahmeti'l-Kahhâr el-mü'minûne lâ-yemûtune bel yunkalûn ed-dünyâ evvelühâ bükâ'un ve evsatuhâ 'anâ'un ve âhiruhâ fenâ'un ed-dünyâ fânî.

Baş taşı iç kitabesi: Kad intakale min dâri'l-fenâ' ilâ dâri'l-bekâ, el-merhûm el-mağfûr es-sa'id

Ayak taşı dış kitabesi: ed-Dünyâ mezra'atü'l-âhiret ed-dünyâ fânî ve'l-âhiretü bâkî ed-dünyâ sicnû'l-mü'min âh mine'l-mevt ve sekerâtihi

Ayak taşı iç kitabesi: Ebû Bekir bin Veliyyüddîn tâbe serâhu ve cu'ile'l-cennetü me'vâhu fi şehri Muharrem sene isnâ ve seb'in ve semâni mie hicriyye (872)

5. Kâle'n-Nebiyü 'aleyhi's-selâm (?) Mahmûd ibn Hacı 'İvâz⁵² 'afallâhu anhüma. Ümrânî Mahmûd b. Hacı 'İvâz Paşa 'afallâhu anhüma (Kabir taşı Zeynilere mahsustur) 6. el-Merhûm Şeyh Mehmed bin Mevlânâ Mehmed Çelebi (Kabir taşı Zeynilere mahsustur) 7. Hüve, Tarikat-ı 'aliyye-i Nakşibendiyye fukarâsından merhûm Hacı Nazmi Efendi'nin ruhu için Fâtîha 27 Zilhicce sene 1323 8. Mâte şehîd (Abdûlmü'min?) Çelebi ibn (?) Mevlânâ Hızır Şâh Efendi el-müteferrid bi-cem'i kemâlâtı (Kabir taşı Zeynilere mahsustur) 9. el-Merhûme Kamer Hanım binti Mustafa (...) 10. el-Müteveffâ Mahmûd b. Derviş Mehmed b. Hızır Şâh fi şehri Rebî'ulâhîr (...) (Kabir taşı Zeynilere mahsustur) 11. Fi'l-yevmi's-sâmin min şehri Zilhicce (...) fi sene erba' ve semânîn ve semâni mie (884) (Kabir taşı Zeynilere mahsustur) 12. Merkadü'l-muhtâc ilâ rahmeti Melikî'l-Müte'âlî Zeyneb binti Mahmûd ahu Mevlânâ Ahmed el-Hayâlî.⁵³ 13. Rabbiğfîrlî ve li-vâlideyye, hâzâ kabrû merhûm Mustafa Çelebi ibn Nasûh

⁵¹ *Bursa Kütüğü*, II/1

⁵² Hacı İvaz Paşa'nın oğludur. 7.10.1488'de Kavaklı mahallesinde ölmüş ve Zeyniler camiinin batı tarafına gömülmüştür. Zeynilere mahsus kabir taşından Zeyniyye tarikatından olduğu anlaşılmaktadır. Öldüğü zaman, Hafsa, Şâhnüvâz, Gülbadem adında üç karısı, Mehmet, Ahmet, Bekir, İbrahim, Hüseyin, Hasan ve Yakup Çelebi'ler adında yedi oğlu ve Eslem Paşa, Nefise, Hatice, Ayşe, Fatma adında beş kızı ve birçok serveti kalmıştı. Kitapları arasında Atâyî Çelebi ve Mahmut Çelebi divanları vardı. Beş kölesi ve üç cariyesiyle birçok at ve karıları ve 109.689 akçe muhalledatı kalmıştır. Bkz., Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, III/6186.

⁵³ Molla Ahmet Hayâlî'nin kardeşi Mahmud Efendi'nin kızıdır. Mezarı Molla Hüsrev'in kabrinin yakınındadır.

Halife. (...) irtahale fi'l-yevmi's-sâlisi 'aşer min şehri Ramazânî'l-mübârek sene 961 14. Kad intakalet el-merhûme (?) ilâ rahmetillâhi'l-Meliki'l-Münîr Safiye Hâtun ibneti Mevlânâ Abdüllatif Efendi bin eş-Şeyh Safiyyüddîn kuddise sırruhu, sene 990 15. Yâ Hayyüllezi yuhyi'l-mevt Yâ Rahmânî külli şey'in verhamnâ intakalet el-merhûme el-mağfûre Fatma binti Sinân min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ 16. İntakalet el-merhûme Hânî Hâtun binti Mevlânâ Ahmed bin Hızır Bey 17. Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî merhûm ve mağfûrun leh Zeynüddînzâde el-Hâc Lütfullâh Efendi ruhu için rizâ'en lillâh el-Fâtiha sene 1215 18. Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî Murâd-ı Sâni mahalleli Kalınbıçakçızâde merhûm ve mağfûrun leh Hattât el-Hâc Ahmed Efendi 19. el-Muhtâc ilâ rahmetillâhi nevverallâhu Ta'âlâ kabrehû (Kabir taşı Zeynîlere mahsustur.) 20. Fî şehri Cemâziyelâhir sene tis'a aşar ve tis'a mie hicriyye (919) (Kabir taşı Zeynîlere mahsustur.)

Duvara dizili taşlar: Dip tarafları toprağa gömülü veya diğer yüzleri duvara çok yakın yahut da bir kısmı kırık olduğu için bu taşlardan bazısının tam olarak okunması mümkün olmamıştır.

1. Fî târihi sitte ve 'ışrîn ve tis'a mie (926) 2. el-Müteveffâ fî şehri Rebî'ulevvel târih sene 'ışrîn ve tis'a mie (920) (Kabir taşı Zeynîlere mahsustur) 3. Târih sene seb'a ve tis'in ve semâni mie (897) âh min nûri'l-kamer (Kabir taşı Zeynîlere mahsustur) 4. Kâle en-Nebiyi 'aleyhisselâm ed-dünya 5. (...) bin Seyyid fî evveli şehri Rebî'ulevvel el-merhûm Der- viş Mehmed (Kabir taşı Zeynîlere mahsustur) 6. Sene sitte ve tis'in ve semâni mie (896) (Kabir taşı Zeynîlere mahsustur) 7. el-Kâdi Mustafa bin Mevlânâ 'Alâ'uddîn el-Fâtiha 2. Hemdem bin Abdullah 3. Hüve'l-Bâkî Zeynüddînzâde (...) 4. Selîm b. el-merhûme 5. İntakalet el-merhûme Ümmü Gülsüm binti merhûm (...) muhtâce ilâ rahmeti Rabbihi 6. el-Müteveffâ fî şehri Zilhicce (...) ve 'ışrîn ve tis'a mie hicriye (920?) 7. Mahmûd b. Hacı 'İvâz⁵⁴ 8. Nefise⁵⁵ binti (?) nevverallâhu merkadahâ, âh 9. ah (Me'lûm?) Bakıp geçme ricam budur ey Muhammed ümmeti / Mev- tânın (?) bir Fâtiha (?) Câmî-i Kebîr dersiamlarından Dağıstânî merhûm ve mağfûrun leh Hacı Abdülazîz Efendi'nin ruhu için el-Fâtiha 17 Ağustos 1928, 1 Rebî'u'l-evvel 1347 10. Merhûm ve mağfûr Zeynüddîn Çelebi ruhu için Fâtiha sene (...) 11. Merhûme ve mağfûr lehâ Ayşe Kadın ruhu için Fâtiha sene 1212 12. Sitte ve tis'in ve semâni mie 13. (...) Molla ruhu için Fâtiha sene 1242 14. Hüve'l-Bâkî merhûman mağfûran Zeynüddînzâdeler 15. Mustafa Molla ile Zeynüddîn Molla ruhları için

⁵⁴ Kabir taşı Zeynîlere mahsus olmayan bu zat, aynı künyeyi taşıyan Hacı İvaz Paşa'nın oğ- luyla karıştırılmamalıdır.

⁵⁵ Mahmud Çelebi'nin kızıdır. Kabrinin babasının mezarının yakınında olduğu kaydedilmiştir. Bkz., Kepecioğlu, *Bursa Kültüğü*, III/6186.

Allah rızası için el-Fâtiha 16. Kad intakâle'l-merhûm es-Seyyîd Nesîmî ruhuna Fâtiha sene 1187.⁵⁶

Mezarlığın alt tarafında toprağa gelişi güzel olarak gömülmüş izlenimini veren taşlar: 1. Fî şehri Receb târihuhu sene 999 2. Mehmed b. Abdurrahman 3. Fî şehri Saferî'l-muzaffer sene 970 4. Ah mine'l-mevt (...) bostân-ı dehrin zâirî / Gel eyle temâşâ bu makberi / (...) göğsünde bir taze kadın / Ah etti bu ıssız yerleri⁵⁷ 5. Fî şehri Cemâziyelâhir sene 961 6. el-Müteveffâ fî şehri Zilhicce sene 985.

Kaynaklarda Zeynîler Mezarlığı'na medfûn oldukları zikredilen,⁵⁸ ancak bu gün ne kabirleri ne de mezar taşları mevcut olan zâtlardan bazıların isimleri şöyledir: Balat ve Sultan Murad Han müderrislerinden Hızır Şah (öl. 853/1449),⁵⁹ *Fıkhü'l-Ekber* şârihi, Sultâniyye müderrislerinden Mevlanâ Sinânî, Molla Fenârî'nin torunlarından Sahn-ı Semân müderrisi Hasan Çelebi Fenârî (öl. 891/1486),⁶⁰ İlyas b. İbrahim Sinobî (öl. 891/1486),⁶¹ Fatih devri Sultaniyye medresesi müderrisi ve Bursa müftüsü Molla Hüsâmzâde (Muslihüddîn b. Hüsâmeddîn),⁶² Bursa kadılarından Kadızâde Molla Kâsım (öl. 899/1493),⁶³ İnegöl müderrisi Emir Hasan Efendioğlu, Şücâ' Çelebi (öl. 914/1508),⁶⁴ Sahn müderrisi Şücâ' Efendi (öl.

⁵⁶ Kazım Baykal *Bursa Anıtları* adlı eserinde (s. 151) Seyyid Nesîmî'nin kabrinin Molla Hayâlî'nin kabrinin hemen alt tarafında olduğunu kaydetmiştir. Şu an bu bölgede abdesthanelikler mevcuttur. Cami çevresi düzenlenirken muhtemelen kabri bozulmuş ve mezar taşı da kabristanın duvar dibine bırakılmıştır.

⁵⁷ Bu taş, korumasız bir şekilde kabristandaki ağaçlardan birine yaslanmış vaziyettedir.

⁵⁸ Örneğin bkz., Mehmed b. Sâ'dî, *Bursa Vefeyâtı*; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*.

⁵⁹ Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 161; Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-Şekâik: eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye Tercümesi*, (nşr. Abdulkadir Özcan), İstanbul 1989, c. I, s. 115-116.

⁶⁰ Hasan Çelebi'nin müderrisliği sırasında tasavvuf yoluna girip derviş kıyafetleri giydiği ve bir çok meşâyihle de çok yakın ilişkisi olduğu belirtilmiş, ancak intisap ettiği şeyhin adı zikredilmemiştir. Bununla birlikte vefeyâtnamelelere göre, kabri Zeynîler caminin mihrabı önünde bulunan Hasan Çelebi, Zeynî şeyhlerinden birine intisap etmiş ve bu sebeple dergahın hazîresine defnedilmeyi vasiyet etmiştir. Bkz., Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 186; Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 4b; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, 80b; ayrıca bkz., Gazzizâde, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 11b; Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi'*, vr. 79b-80a; Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, s. 204; Akpınar, Cemil, "Hasan Çelebi Fenârî", *DİA*, c. XVI, s. 313.

⁶¹ *Fıkh-e Ekber* şârihi olarak tanınan İlyas Efendi, aynı zamanda Teftazânî'nin *Şerh-i Mekâsîd*'ine hâşiye yazmıştır. Bursa'da Sultan Mehmed Hân Medresesi müderrisi iken vefat etmiş ve Zeynîler Cami'nin önüne defnedilmiştir. Bkz., Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 120; Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 122-123; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 303.

⁶² Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 206-207.

⁶³ Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 207-208.

⁶⁴ Asıl adı İlyâs olup halk arasında Şücâeddîn Niyâzî diye şöhret bulmuştur. Kadılık mesleğini bırakıp Hacı Halife'ye murîd olmuştur. Şeyhinden irşâd için icâzet aldığı bildirilmekle birlikte tarikat faaliyetlerini nerede sürdürdüğü kaydedilmemiştir. Mecdî Efendi bin adet gazelin ihtiva eden Türkçe bir divânını gördüğünü söylemektedir. 914 senesinde vefat eden Niyâzî, zâviyenin hazîresine defnolunmuştur. Bkz., Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 349; Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 179; Bakırcı Mehmed Râşid, *Zübdetü'l-Vekâyi'*, vr. 100a;

923/ 1517),⁶⁵ Şeyhülislâm Zekeriya Efendi'nin büyük oğlu,⁶⁶ Hızır Bey b. Müftü Ahmet Paşa (öl. 924/1518),⁶⁷ Müftü Ahmet Paşa b. Hızır Bey b. Kadı Celâleddîn (öl. 927/1520),⁶⁸ Sahn müderrisi Aşçızâde Hasan Çelebi (öl. 942/ 1535),⁶⁹ İsrâfilzâde Fahreddîn (öl. 943/1536),⁷⁰ Bayramî şeyhi Bahâüddinzâde (öl. 952/1545),⁷¹ Kuşçu Abdî Çelebi (öl. 954/1547),⁷² İmâmzâde Ahmed b. Mahmud (öl. 977/1569),⁷³ Seyyid Ahmed Çelebi (öl. 977/ 1569),⁷⁴ Kara Pîrî Efendi,⁷⁵ Kazasker Muallimzâde Ahmed Efendi (öl.

Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 355; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 504-505. *Bursa Kütüğü*'nde (III/451) Şeyh Şücâ'nın Emirsultan tekkesine derviş olduğu şeklindeki bilgi hatalıdır.

⁶⁵ Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 179-180; Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 329-330.

⁶⁶ Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriya Efendi'nin (öl. 1001/1593) oğullarından Yahyâ Efendi (öl. 1053/1644) 26. Osmanlı şeyhülislâmıdır. Çelebi Kadı Lütfullah Efendi ise yedi defa Filibe kadılığı yapmıştır. Yukarıda bahsedilen Atronos (Bursa-Orhaneli) kadısı iken vefat eden büyük oğlunun kim olduğu tespit edilememiştir.

⁶⁷ Müftü Ahmet Paşa'nın oğlu olduğu belirtilen Hızır Bey'in Bursa Kaplıca müderrisliği yaptığı ve "Hızır" mahlasıyla şiirleri bulunduğu kaydedilmiştir. Zeyniler kabristanında bulunan mezarının hecâ taşında Zeyniyye ve Nakşibendiyye silsilesinin yazılı olması onun Nakşiliğinin yanı sıra Zeynî olduğunu da göstermektedir. Bkz., Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye* vr. 81a-b; Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 161-162; Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 431; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 463.

⁶⁸ İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 277-278.

⁶⁹ Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 457-458; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 291-292.

⁷⁰ Mevlâna İsrâfil b. Mevlânâ Mahmud Çelebi'nin oğludur. Yıldırım, Manastır, Sultâniye ve Murâdiye müderrisliğinin yanı sıra Şam kadılığı da yapmıştır. Ömrünün sonlarına doğru aklı melekelerini kaybettiği kaydedilen Fahreddin Efendi 943/1536 senesindeki vefatından sonra Zeyniler mezarlığına defnedilmiştir. İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 289; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. II, s. 505.

⁷¹ Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 432, 550; Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 427-429. Taşköprizâde ve ondan nakille Mecdî, Bahaüddinzâde'nin kabrinin Kayseri'de olduğunu bildirirken Mehmed b. Sa'dî (*Vefeyâtname*, vr. 5a) ve Davudzâde (*Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 81a), şeyhin Zeyniyye zâviyesinin hazîresine defnolunduğu mezarın yerini tarif ederek belirtmişlerdir.

⁷² Asıl adı Mevlânâ Abdurrahman b. Seyyid Yusuf'tur. Taşköprizâde'nin dayısı olan Abdî Çelebi aynı zamanda Zeynî şeyhi Hacı Halîfe'nin kız kardeşinin oğludur. Küçük yaşta Zeyniyye tarikatına giren Abdî Efendi, zahîr ilimleri tahsil ettikten sonra Bolu ve Bursa'da müderrislik yapmıştır. Bazı kaynaklarda Hacı Halîfe'den sonra posta oturan Bolulu Çelebi'den icâzet aldığı belirtilen bu zâtnın, mürid yetiştirdiğine dair bir kayda rastlanmamıştır. 954/1547'deki vefat etmiş ve Zeyniler kabristanına defnolunmuştur. Bkz., Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 245; Tabibzâde Derviş Mehmed Şükrü b. İsmail, *Silsilenâme-i 'Aliyye-yi Meşâyih-i Süfiyye*, Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâyî Efendi, nr. 1098, s. 54; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 81a; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 284-285.

⁷³ "İmâmzâde" diye meşhurdur. Molla Arab'ın kardeşi Mahmud Efendi'nin oğludur. Babası, İstanbul'da Fatih Camii'nin imamıdır. İstanbul ve Bursa'da birçok medreselerde müderrislik yapmıştır. 977/1569'da vefat ederek Zeyniler'e defnedilmiştir. Birçok Arapça eserleri olduğu gibi, Arapça *Âl-i Selçuk Tarihi*'ni yazmıştır. Türk ve Arap edebiyatına hakkıyla vâkıf olan Ahmed Efendi'nin *Hüsrev ü Şirin* ve *Şah ü Geda* namında iki manzumesi vardır. İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 305-306.

⁷⁴ İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 311.

⁷⁵ *Güldeste*, s. 307.

980/1572),⁷⁶ Kazasker Hüsâmzâde Mustafa,⁷⁷ Abdülvâhid Efendi (öl. 986/1578),⁷⁸ Anadolu kazaskeri Abdülğanî b. Emir Şah (öl. 995/1586),⁷⁹ Nakşibendî kibârından Görelî Şeyh Uzun Muslihüddîn Efendi,⁸⁰ Emir Sultan müderrisi Süfyan Efendi (öl. 996/1587),⁸¹ vâiz Bursalı Hacı Bayram Efendi,⁸² Hızır Bey (öl. 990/1582),⁸³ Ali Vâiz (öl. 1006/1598),⁸⁴ Mahmud Hayrân.⁸⁵ Karababazâde İbrahim (öl. 1126/1715),⁸⁶ Hüsâmzâde Sun'ullâh,⁸⁷

⁷⁶ Muallimzâde Şeyh Muslihiddin Efendi'nin oğludur. 1504'de doğmuştur. Müderrisliğinin ardından Bursa kadısı, Anadolu ve sonra Rumeli kazaskeri olmuş ve 70 yaşında olduğu halde 980/1572'de İstanbul'da vefat etmiş ve cenazesi Bursa'ya getirilerek Zeyniler mezarlığında babasının yanına defnedilmiştir. Fıkıh ilminde dönemin önde gelen âlimlerinden kabul edilen bu zâtın, gerek Zeyniler Cami'ni genişletmesi, gerekse de zâviye için çeşitli binalar vakfetmesinden hareketle Zeyniyye tarikatına mensup olduğu söylenebilir. Bkz., Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 5b; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 81a; Bakırcı Mehmed Râşid, *Zübdetü'l-Vekâyi'*, vr. 130a-131b; Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 121-122; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 300-302; *Bursa Şer'iyye Sicilleri*, B 124/75; Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, c. I/69.

⁷⁷ İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 316-317.

⁷⁸ Zeynî şeyhi Mehmed b. Abdullah Efendi'nin oğludur. Ebu's-Su'ûd Efendi'den icâzetinin ardından İstanbul Molla Gürânî ve Bursa Molla Hüsrev medreselerinde görev yapmıştır. Kaynaklarda âlim, âmil ve fâzıl olduğundan bahsedilen bu zât, emekliye ayrıldıktan sonra da tedris hayatına devam etmiş, pek çok öğrenciye nahiv, tefsîr, hadis ve fıkıh konularında ders okutmuştur. Zeyniyye tarikatına babası vasıtasıyla intisâb ettiği düşünülen Abdülvâhid Efendi, vefatından sonra zâviyenin hazîresinde babasının yanına defnolunduğu kaydedilmektedir. Bkz., Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 80b; Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 205.

⁷⁹ Ataî, *Hadâiku'l-Hakâik*, c. II, s. 294-295; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 312-314.

⁸⁰ Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 120-121; Mecdî, *Hadâiku's-Şekâik*, c. I, s. 366-367.

⁸¹ Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 178; Ataî, *Hadâiku'l-Hakâik*, c. II, s. 303.

⁸² Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 134-135; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 199.

⁸³ Müftü Ahmed Paşa'nın torunlarındandır. Zeyniler'de medfûn olan Hızır Bey'in mezarı, ceddî Müftü Ahmed Paşa'nın kabrine yakındır. Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 160-161; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 279-280; *Bursa Kütüğü*, II/243. Baldırzâde vefat tarihini 999/1590 olarak vermiştir.

⁸⁴ Sarayoğlu Mahallesi mescidi ve Ulucami imamlığında bulunmuştur. Ömrünü vaaz ve nasihatla geçirmiştir. 1598'in Kadir gecesinde vefat ederek Zeyniler'e, Enarlı şeyhi Fahrettin Efendi'ye göre ise, Umurbey camii hazîresine gömülmüştür. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, I/135.

⁸⁵ Vefeyâtnamelelerdeki kayda göre, Bursa'da Zeyniyye dergâhında vaktini zikir ve ibadetle geçiren bu zât, halk arasında keramet ehli olarak tanınmıştır. Rivâyete göre, kendisine vefat edeceği zaman bildirilmiş, o da vakit yaklaştığında arkadaşlarını dergâhın yanındaki Muallimzâde (Zeyniler) Camii'nin önünde toplayarak, "İçeride bir cenaze var. Ben girip dışarı çıkarayım, siz de yıkayıp kefenlenmesi ve namazının kılınması için hazırlık yapın" diyerek içeri girmiş. Uzun bir müddet dışarı çıkmayınca ne olduğunu merak eden dervişler camiye girdiklerinde onu kibleye yönelmiş bir şekilde vefat etmiş halde bulmuşlar. O zaman "içerideki cenaze" ile kendisini kastettiğini anlamışlar. Kabrinin dergâhının hazîresinde olduğu kaydedilmiştir. Bkz., Mehmed b. Sa'dî, *Bursa Vefeyâtı*, vr. 5a; Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 246-247; Davudzâde, *Ricâl-i Zeyniyye*, vr. 81a; Gazzizâde, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 12b; Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi'*, vr. 83a-83b; İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 228-229; Mehmed Süreyya, *Sicilli-i Osmani*, c. IV, s. 310; Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, III/171.

Seyyid Abdurrahman Efendi (öl. 1223/1808),⁸⁸ Cafer Çelebi (öl. 952/1545),⁸⁹ Nakşibendî şeyhi Hacı İsmail Efendi,⁹⁰ Mevlânâ Hüseyin Çelebi,⁹¹ Nakşibendiyye şeyhlerinden İsmail Vehbi Efendi (öl. 1292/ 1875),⁹² Mahmud Bey (öl. 900/1495),⁹³ Mehmed Çelebi (öl. 951/1544),⁹⁴ Sahn müderrisi Muhyiddin Kâsım (öl. 899/1494),⁹⁵ Üzeyir b. Safiyyüddin (öl. 989/1582),⁹⁶ Melek Mehmed Efendi (öl. 980/1573).⁹⁷

Öte yandan 1957 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından Zeyniler Cami aslına uygun olara inşa edildikten sonra Zeyniler Mezarlığı'nda gömülü olan kişilerden bazılarının isimleri mermer bir levha üzerine yazılarak caminin avlusunda bulunan çeşmenin üst kısmına konmuştur.⁹⁸

⁸⁶ Bursa'da doğmuştur. Murad el-Buhârî'nin (öl. 1132/1720) halifelerindendir. Akaide dair risâleleri ile Nakşibendilik hakkında bir eseri vardır. Vefatı 1135/1722 olarak gösterilmektedir. Bkz., Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin, *Gülizâr-ı Sülehâ*, BEEK, Orhan, nr. 1018/2, 93-94; *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 149; BK., II, s. 265.

⁸⁷ Bursa'lı olan Sunullah Efendi, genç yaşta yazdığı şiirlerle dikkati çekmiştir. Eğitimine devam ederken genç yaşta taundan vefat ederek Zeyniler'e defnedilmiştir. İsmâil Belîğ, *Güldeste*, s. 481.

⁸⁸ Süfîzâde'dir. Zahiri ve batini ilimlerde mahir, âlim ve kâmil bir zattı. 1223/1808'de vefat ederek Zeyniler'de Abdüllatif Küdsî'nin türbesinin batısında medfundur. *Bursa Kütüğü*, I/42.

⁸⁹ Şeyh İbrahim Çelebi'nin oğludur. 952/1545 yılında Bursa'da kadı iken vefat etmiştir. *Bursa Kütüğü*, I/305.

⁹⁰ *Bursa Kütüğü*, II/21.

⁹¹ Ulema sınıfından olan Hüseyin Çelebi, Mustafa Çelebi b. Mevlânâ Sinâneddin Kirmastî'nin oğludur. Annesi Mısır Şah oğlu Derviş Mehmet'in kızı Hundî Paşa'dır. *Bursa Kütüğü*'ndeki (II/263) kayda göre 1520 yılında hayattadır.

⁹² Bursa'da doğmuştur. Nakşibendî-Halidî şeyhi Muhammed b. Abdullah el-Hânî'nin halifesidir. Manzum *Münacaat* ve *Nasihatname*, Bursa enlem dairesine göre hazırladığı *Ruznâme*, 240 hutbeyi içeren *Mecmua* ve *Risaletü's-Sülûk* isimli eserlerinin olduğu kaydedilmiştir. Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 38; *Bursa Kütüğü*, II/357.

⁹³ Bâli Bey b. Hamza Bey'in oğludur. 900/1495 senesinde vefat etmiş ve Zeyniler caminin doğu tarafına defnedilmiştir. Mezarının gösterişli olduğu kaydedilmektedir. *Bursa Kütüğü*, III/181.

⁹⁴ Mevlâna Abdülkadir'in oğludur. Kardeşi Ahmed Çelebi ve Hatice Hatun'la Zeyniler kabristanında medfundur. *Bursa Kütüğü*, II/224; III/237.

⁹⁵ Ahaveyn Mehmet Efendi'nin oğludur. İstanbul'da mescid ve mektep yaptırmıştır. Tecrid Şerhi'ne hâşiyesi ve Bektâşiler aleyhine dair eseri vardır. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. IV, s. 340; *Bursa Kütüğü*, II/354.

⁹⁶ *Bursa Kütüğü*'ne (IV/296) göre, Zeynî şeyhi Safiyyüddin Efendi'nin oğlu olduğu bildirilen bu zâtın kardeşlerinden sonra Zeyniyye tekkesine zâviyedâr olduğu kaydedilmişse de kaynaklarda böyle bir bilginin yer almaması nedeniyle ihtiyatla karşılanmalıdır. Belirtilen tarihte, mezkûr tekkedeki postnişin, Safiyyüddin Efendi'nin diğer oğlu Şeyh Abdülazîz Efendi'dir.

⁹⁷ *Bursa Kütüğü*, III/245.

⁹⁸ Yukarıda zikredilmeyip de adı burada yer alan isimler vefat tarihleri ile şöyledir: Muallimzâde Lütî (öl.1523), Mehmed Nadiri, Seyyid Ali (öl.1533),⁹⁸ Mehmed Çelebi

Zeynî Mezar Taşları

Mezarlıkların yerleşiminin şehircilik tarihi açısından önemli olmasının yanı sıra mimarî ve hat sanatının gelişimi konusunda zengin örnekler sunan mezar taşları, tarihi ve demografik araştırmalar bakımından büyük değer taşır. Özellikle Anadolu'daki tarihi mezarlıklar, Türk süsleme sanatları ve edebiyat tarihi açısından da önemli belgeler içermektedir.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'ya hakim olmasıyla serpuşlu, gövdesi kitabeli, alt kısmı ince tarzdaki mezar taşları yaygınlaşmıştır. Osmanlı dönemine ait mezar taşlarının devletin geçirdiği evreleri açık bir şekilde yansıtır. Kuruluş aşamasında, büyüme döneminde, Lâle Devri ve sonrasında mezarların tezyinatları farklı olmuştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar şâhidelerin tepelerinde genellikle başlık yoktur, olanlar da sade birer sarıktan ibarettir. Daha sonra meslek sınıflarının başlık şekliyle ayırt edilmesine paralel olarak erkek şâhidelerinde baş ucu taşlarının, ölünün meslek grubunun veya bir tarikat mensubu ise o tarikatın başlığının biçiminde nihayetlendirildiği görülür. Gül, taç, sarık, fes veya kavuk gibi unsurlar mezar-daki şahsın cinsiyeti, mesleği, mensup olduğu zümre, tarikat, bölük ya da taşıdığı unvana işaret eder. Baş ucu taşına oranla daha küçük tutulan ayak taşları genellikle daha sade olup çoğunlukla yazısız ve tezyîatsızdır.

Mezar taşı süslemelerinde gül başta olmak üzere lâle, karanfil ve süm-bül gibi çiçeklerle servi, asma sarılmış servi ve hurma ağacı ile nar ve incir gibi meyve motiflerinin kullanılması estetik tercihler yanında bunların sembolik anlamlarıyla da irtibatlıdır. Taşların üzerine ölümü, insanların fâniliğini ve bâki olanın Allah olduğunu belirten ibareler, şiirler, dualar ve darbimeseller yazılmıştır. Taşın üst kısmına bazen besmele ve kelîme-i tevhid de yazılmakla birlikte daha çok "Hû, Hüve'l-Bâkî, Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî, Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî" gibi yalnız Allah'ın ebedî, her zaman diri ve yaratıcı olduğuna işaret eden ibarelerle her şeyin fanî olduğunu (Rahmân, 55/26), Allah'tan başka her şeyin yok olacağını (Kasâs, 28/88) ve her canın ölümü tadacağını (Âl-i İmrân, 3/185; Ankebût, 29/57) belirten âyetler işlenmiştir. Özellikle tasavvuf ehline ait mezarlarda taşın şekil ve tezyînatı yanında bazı ifade ve kalıplar da orada medfûn kişinin hangi tarikata mensup olduğu hususunda ipucu verir. Ölünün kimliğinin yazıldığı bölümde isimle birlikte görev ve mesleğini, sosyal statüsünü belirten unvan ve lakap-lara, dini bakımdan değer taşıyan "seyyid, şerif, hacı hâfız, şehîd" gibi nitelemelere ve bir soyadı gibi aile mensubiyetini gösteren ifadelere yer verilir.

(öl.1564), Abdülaziz (öl.1568), Abdullah (öl.1596), Mehmed (öl.1508), Mehmed (öl.1630), Kemal, Sadettin, Akif Muslihü'd-dîn (öl.1814). Seyyid Ali'den itibaren Sadettin'e kadar zikredilen isimler, Zeyniyye dergâhında şeyhlik yapan zâtlardır. Dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta da levhada belirtilen vefat tarihlerinden bazılarının yanlış olduğudur.

Her mezar taşında bulunmasına dikkat edilen diğer bir husus da ölenin ruhuna Fâtîha okunması dileğidir.

Mezar taşlarının genellikle sonunda kişinin ölüm tarihi doğrudan kaydedildiği gibi bazen bununla birlikte veya tek başına tarih düşürüldüğü de görülmektedir. Ebced hesabıyla kişinin ölüm tarihini veren, genellikle ölenin meziyetlerinin dile getirildiği yahut kendisine dua temenni edildiği bu metinler birer kelime, terkip, satır, beyit veya kıtadan oluşabilmekte, sade bir ifadeden edebî sanatlar bakımından büyük değer taşıyan ibarelere kadar değişiklik göstermektedir.⁹⁹

Zeyniyye tarikatının Anadolu'ya gelişinden itibaren bu tarikat mensuplarının kullanılmaya başlanan Zeynî mezar taşları, ana hatlarıyla bir mızrak ucunu andırmakta, üstte köşelemesine dörtgen şekilli bölümün alt köşesi olması gereken yerde iç bükey bir kavisle boyun halini alıp, altta yine dörtgen bir kısım oluşturmamasından ortaya çıkan tip olarak tarif edilebilir. Süsleme yönünden fakir olan Zeynî şâhidelerin genellikle kenarları dolaşan ince bir veya birkaç sıra sade silme ile sınırlanan yüzeylerinin üç bölüme taksim edilerek içlerinde yazıların yer aldığı görülür. Bu silmelerin basit zencerek kuşağı şeklinde olanları da vardır. Yine şâhide yüzünün işlenmesiz tamamen düz bir yüzey olarak bırakıldığı, kimi zaman birkaç küçük rozet motifinden meydana geldiği bazen de bir yüzünde çerçeve içinde yazıların işlendiği diğer yüzünün köşelemesine dörtgen olan bölümünde dörtgen pano oluşturarak rumî palmet motiflerinden meydana gelen merkezi bir kompozisyon yerleştirildiği görülmektedir.¹⁰⁰

Zeyniyye tarikatı mensuplarının mühürleri olarak kabul edilen söz konusu mezar taşları, Zeyniyye Mezarlığı'nın yanı sıra tespit edebildiğimiz kadarıyla Umur Bey, Elvan Bey, Azap Bey ve Molla Fenârî, camilerinin hazîreleri ile Yeşil'deki Bursa Türk İslâm Eserleri Müzesi ve Murâdiye'de padişah ve yakınlarının türbelerinin bulunduğu mahalde yer almaktadır. Bursa Türk İslâm Eserleri Müzesi ile Murâdiye'deki söz konusu mahalle getirilen mezar taşları, sergilenmek amacıyla Zeynîler kabristanından alınmış olmalıdır.

Abdüllatîf Kudsi'nin muhiblerinden olan Molla Fenârî'nin yaptırdığı caminin hazîresinde bulunan ondan fazla Zeynî mezar taşının tamamı yazısızdır. Aynı şekilde Umur Bey Cami'nin hazîresinde yaklaşık on beş civarında bulunan ve büyük bir bölümü yazısız (veya yazıları sonradan silinmiş) olan Zeynî mezar taşlarından okunabilenler şunlardır: 1. Hâza'l-kabrü kad intakale'l-merhûm, el-mağfûr, es-sa'îd Ağa Muhyiddîn ibn Hacı Hoşkadem¹⁰¹ fi evveli şehri Muharrem târîhu sene 893 2. el-Müteveffâ

⁹⁹ Bozkurt, Nebi, "Mezarlık", *DİA*, c. XXIX, s. 519-521.

¹⁰⁰ Karaçağ, Demet, *Bursa'daki 14-15. Yüzyıl Mezartaşları*, Ankara 1994, s. 164-166.

¹⁰¹ "Ağacık" olarak tanınan Hacı Mehmed Muhyiddîn'in babası Hoşkadem b. Abdullah Umur Bey'in kölelerindendir; ve Umur Bey vakfiyesinde adı geçmektedir. II. Murat zamanında

fî şehri Zilkâde fî târihi sene selâse ve tis'a mie (903) 3. Fî şehri Cemâziye'lâhir sene ihdâ ve tis'a mie (901) 4. İntakale'l-merhûm el-mağfûr es-sa'îd eş-şehîd Muhammed b. Hâc Muslihüddîn 5. İntakalet el-merhûme el-mağfûre (...) Mahtûm Hâtun binti Mahmûd, el-muhtâce (...)

Azap Bey Cami'nin hazîresinde bulunan Zeynî taşı: İntakale'l-merhûm el-mağfûr es-sa'îd eş-şehîd el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Mecîd, sene ihdâ ve tis'a mie sülâletü'l-e'âzim Mehmed b. Abdülvahhâb (öl. 901/1496)¹⁰²

Murâdiye'de padişah ve yakınlarının türbelerinin güneyindeki mezar taşları müzesinde yer alan Zeynî taşlar: 1. Mustafa Çelebi târih şehri Rebîülâhir sene selâse ve tis'a mie (903) 2. (...) fî yevmi hâdî 'aşer fî şehri Şevvâl târih sene ihdâ ve tis'in ve semâni mie hicriyye nebeviye 3. el-Merhûm Hoca Bey ibn Hacı Sefer Şâh b. Hacı Mîrmîr et-Tebrîzî el-muhtâc ilâ rahmetillâhi Ta'âlâ 4. İntakale'l-merhûm el-mağfûr Hızır Şâh bin Mevlânâ Dervîş Mehmed el-muhtâc ilâ rahmetillâhi Ta'âlâ

Yıkıldıktan sonra tekrar inşa edilmeyen ve haziresi ile birlikte yeri demir parmaklıklarla çevrili olan Elvan Bey caminin bahçesindeki bir servi ağacının altında bulunan ve hâlâ varlığını koruyan Hunde Hâtun'un mezar taşında şunlar yazılıdır¹⁰³: "İntakalet el-merhûme el-mağfûre eş-şehîde Hunde Hâtun binti Elvan Bey." Bursa Kütüğü'ndeki kayda göre (II/253) mezarlığı ve mezar taşı 1934 senesine kadar Zeynîler kabristanında bulunan Hundî Hâtun'un mezkûr taşı, Elvân Bey caminin bahçesine sonradan getirilmiş olmalıdır.

Mezar taşından Zeynî şeyhi Safiyyüddîn Efendi'nin oğlu olduğu anlaşılan Ahmed Çelebi'nin Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen Zeynî mezar taşında şu ifadeler yer almaktadır: "el-Merhûm, el-mağfûr, es-sa'îd eş-şehîd nevvarallâhu kabrehu Ahmed Çelebî ibn Şeyh Safiyyüddîn" Sergilen diğer taşta ise "el-Müteveffâ yevmî sâbî 'aşar fî şehri Şevvâl min suhûri sene fî târihi isnâ ve tis'in ve semâni mie (892)" yazılıdır.

Cami, türbe, hazîre ve mezar taşlarının dışında Zeyniyye tarikatının bu şehrin kültür hayatına sunduğu fakat günümüze kadar ulaşmayan mirasları da vardır. Zeynîler Yaylağı, Zeynîler Muallimhânesi ile Üçkozlar ve Orhaneli'de bulunan Zeynî zâviyeleri bunlar arasında yer almaktadır.

Şehzade Mustafa, Bursa Hisarı önüne geldiği zaman ahali kapıları kapayıp kendisine yüz parça kumaş ile Bursa ileri gelenlerinden Ahi Yakup ve Hoşkadem'i Bursa'yı muhasaradan vazgeçirmek üzere göndermişler, onlar da bu hususta muvaffak olmuşlardır. 872/1467'de vefat etmiş ve Umurbey Camii avlusuna defnedilmiştir. *Bursa Kütüğü*, II/255.

¹⁰² Eflak beyzadelerindendir. 901/1496 senesi Ağustos ortalarında taundan vefat etmiştir. *Bursa Kütüğü*, III/226.

¹⁰³ Söz konusu ağacın altında Hunde Hatun'un baş taşı dikkate alınmak suretiyle etrafı ufak taşlarla çevrilerek yapay bir mezar oluşturulmuşsa da kıblesinin yanlışlığı dikkati çekmektedir.

Zeyniler Yaylağı: Tâceddîn Karamânî'nin Uludağ'da inzivâyâ çekildiği yere¹⁰⁴, Kudsi'nin muhiblerinden Kastomonulu Hoca Rüstem tarafından derviş hücreleri yaptırılmıştır. Zeynî dervişlerin yaz aylarını geçirdikleri "Zeyniler"¹⁰⁵ veya Sufiler Yaylağı" diye bilen bu mahalde bir de hamamın bulunduğu ve sonradan çevresinde bir çok bina yaptırıldığı kaydedilmektedir.¹⁰⁶ Lâmiî Çelebi'nin (öl. 938/1532) "henüz ma'mûrdur"¹⁰⁷ kaydını düş-tüğü bu binâlar, bugün harabe halindedir.¹⁰⁸

Zeyniler Muallimhânesi: *Bursa Antıları*'ndaki kayda göre Emir-sultan'dan Zeynilere giderken sağda rastlanan ilk kümbettir. Kubbesi çök-müş olan ve pencereleri bulunmayan bu binan duvarları, kefeke ve tuğla-dan muntazam bir şekilde yapılmıştır. Yapı şekliyle Fatih devri kümbetle-rine benzemektedir.¹⁰⁹

Üçkozlar'da Zeynî Tekkesi: Hacı Halife'nin önde gelen halifelerin-den Zeynî Muhyiddîn Efendi (Muhyiddîn Esved), Bursa'da Üçkozlar'ın üst tarafında Karanfilli bayır denilen yerde, ikinci bir Zeyniyye tekkesi kurmuş ve burada tarikat faaliyetlerine devam etmiştir. *Yâdigâr-ı Şemsî*'de Karaca Muhyiddîn Zâviyesi diye kaydedilen bu tekke de adı geçen şeyhin 925/1519 tarihindeki¹¹⁰ vefatının ardından yerine Hacı Halife'nin diğer bir halifesi, Şeyh Abdülgânî Efendi (öl. 940/1533-34) oturmuş¹¹¹ ondan sonra da Abdülgânî Efendi'nin aynı zamanda müderris olan oğlu Mehmed Çele-bi, meşîhatı üstlenmiştir.¹¹² Mehmed Çelebi'den sonra tekkedeki irşâd faa-liyetlerini devam edip etmediği, ettiyse kimler tarafından yürütüldüğü tes-pit edilememiştir. Güldeste'nin müellifi 1728 tarihli kaydında, adı geçen zâviyeden ve yanındaki mescidden o dönemde bir eser bulunmadığını be-

¹⁰⁴ İbrahim Karamânî'nin müridlerinden Bostancı Dede'den naklen kaydedildiğine göre, Karamânî bir ara gizlice Keşiş Dağı'na (Uludağ) çıkarak ıssız bir yerde inzivâyâ çekilmiş, dervişler günlerce aradıktan sonra şeyhin, sonradan Sûfiler Yaylası denilecek mevkîde ibâdetle meşgul olduğunu görmüşlerdir. Bkz., Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 556; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 114; Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 367. Gazzizâde, *Zeyniler Yayla-sı* şeklinde zikrettiği bu yerin suyunun ve havasının gayet güzel olduğunu ve Abdüllatif Kudsi'nin de burada bir müddet vakit geçirdiğini kaydetmiştir. Bkz., *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 36b.

¹⁰⁵ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 263.

¹⁰⁶ Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 557; Hoca Sadeddîn, *Tâcü't-Tevârih*, c. II, s. 461; Gazzizâde, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 50b; Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 367.

¹⁰⁷ Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 557.

¹⁰⁸ Harabe halindeki bu binaların fotoğrafları için Mustafa Kara'nın *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* adlı eserinin sonundaki fotoğraflar bölümüne bakınız.

¹⁰⁹ Baykal, a.g.e., s. 150.

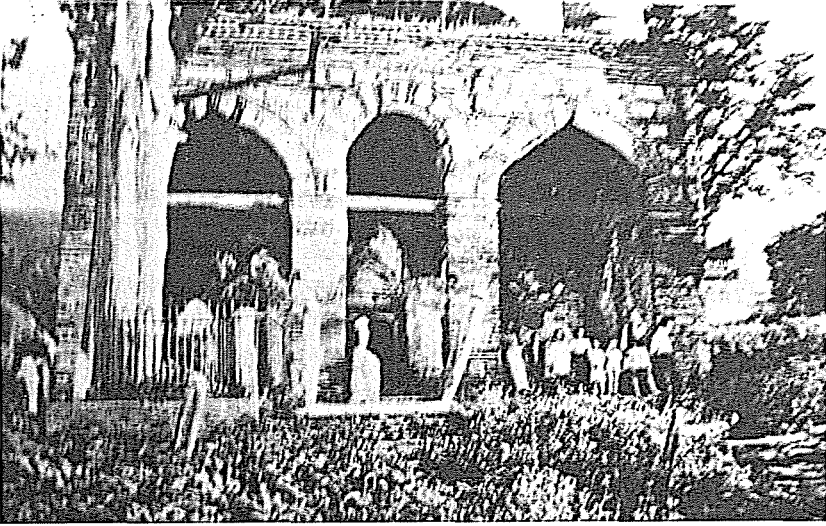
¹¹⁰ Baldırzâde, *Vefeyâtname*, s. 244; Tabîbzâde, *Silsilenâme*, s. 54. *Yâdigâr-ı Şemsî*'de vefat tarihi 911/1505 olarak gösterilmiştir. (s. 479)

¹¹¹ Şeyhin hizmet ettiği zâviyenin hazîresine defnolunduğu kaydedilmiştir. Bkz., Bakırcı Râşid Mehmed, *Zübdetü'l-Vekâyi'*, vr. 111b.

¹¹² Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 479; Kepecioğlu, *Bursa Kültüğü*, I/12; Öngören, *Zeyniler*, s. 107-108.

lirtmiştir.¹¹³ Bununla birlikte, Mehmed Şemseddîn, 1330/1912 tarihinde tamamladığı *Yâdigâr-ı Şemsî*'de, tekkenin harap olmakla birlikte hazîre-sindeki bir çok Zeynî mezar taşın halen mevcut olduğunu kaydetmiştir.¹¹⁴ Günümüzde ise ne tekke, ne de mezar taşları bulunmaktadır.

Orhaneli'de Zeynî Tekkesi: Yâdigâr-ı Şemsî müellifinin bildirdiğine göre, Bursa Zeyniyye dergâhından başkâ Bursa Orhaneli'de (Atranos) Zeyniyye'ye mahsus bir zâviye bulunduğu görülmektedir. XIX. asrın ortalarına doğru buranın meşihatını bir süre Şeyh Hacı Ali Baba (öl. 1264/1848) üstlenmiştir.¹¹⁵ Ancak zâviyenin kim tarafından ne zaman kurulduğu, kimlerin faaliyet gösterdiği ve ne kadar süreyle Zeynî ricâlin elinde kaldığı tespit olunamamıştır.

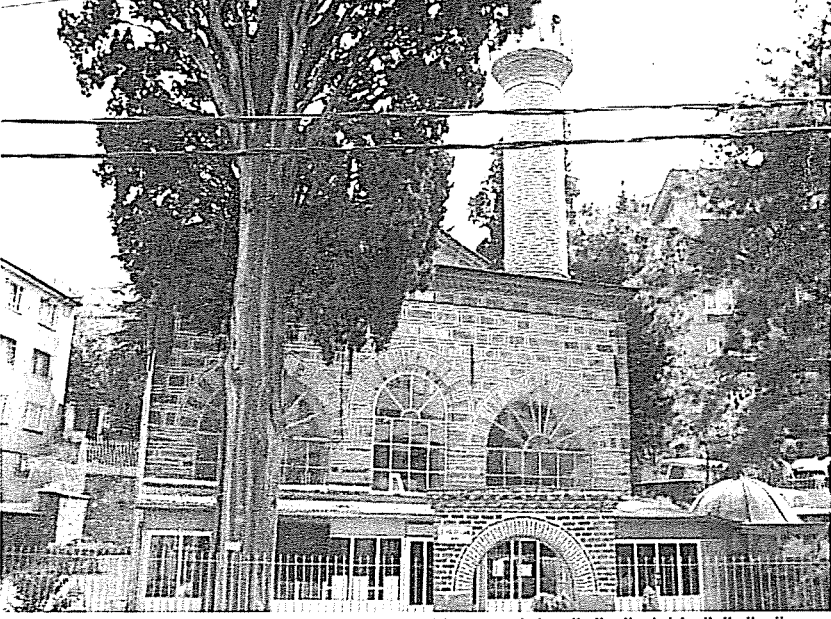

Zeynîler Cami'nin Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından tamir ettirilmeden önceki hali

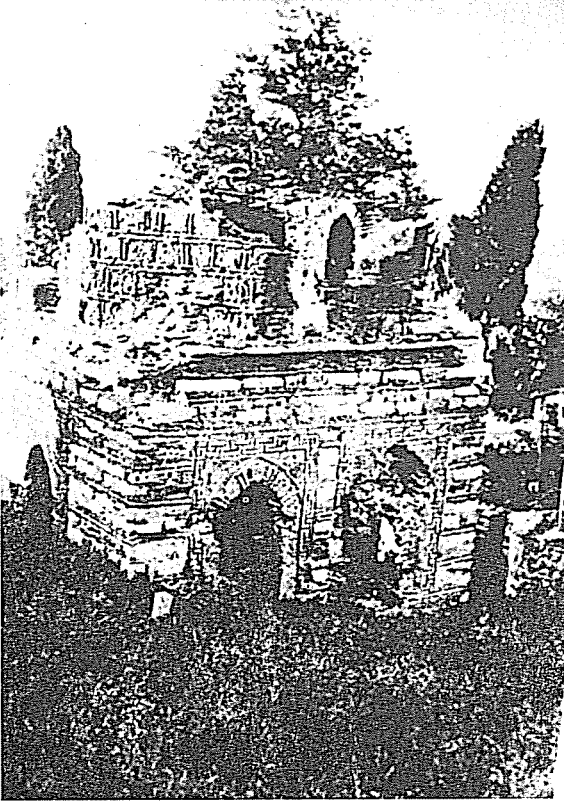
¹¹³ İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 172.

¹¹⁴ Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 480.

¹¹⁵ *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 378.

1957 yılında aslına uygun olarak tamir edilen caminin günümüzdeki görünümü

Abdüllatîf Kudsi'nin türbesinin Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından tamir ettirilmeden önceki görünümü.

1965 yılında aslına uygun olarak tamir edilen türbenin günümüzdeki görünümü

Zeyniler Mezarlığı (Yeşil parmaklıkla çevrili olan mezar, Molla Hüsrev'in kabridir)

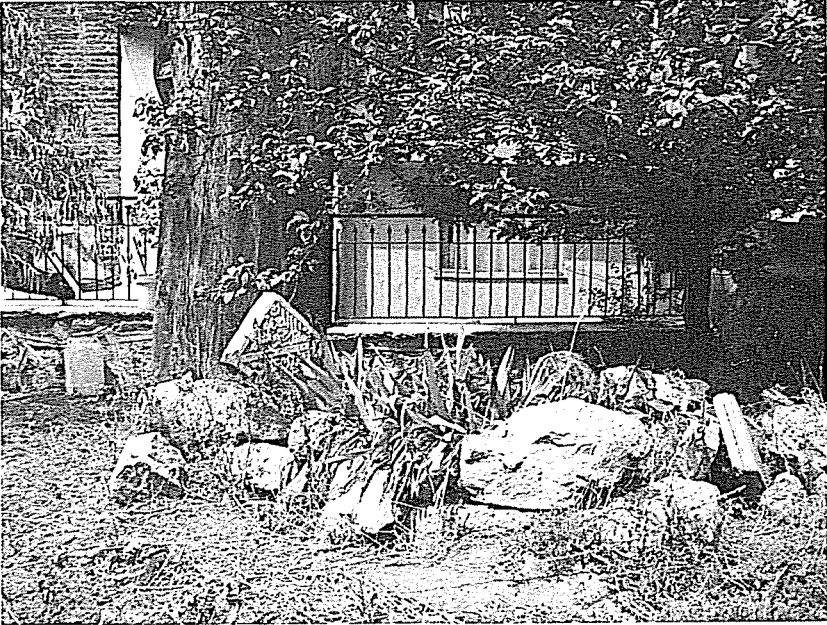
Umur Bey Cami'nin hazîresindeki Zeynî mezar taşları

Molla Fenârî Cami'nin hazîresindeki Zeynî mezar taşları

Muradiye'de Sultan II. Murad'ın türbesinin güneyinde bulunan Zeynî mezartaşları

Günümüze kadar ulaşamayan Elvan Bey Cami'nin arsasındaki Hünde Hatun'un Zeynî mezar taşı.